

derítő útra invitálja az olvasót. Gustav Klimt gróf Esterházy Miklós megbízására 1893-ban megfestette a tatai színház belső terét, s a festmény hamarosan komoly szakmai díjakat kapott, 1893-ban a Bécsi Művészeti Ház ezüstérmét, 1895-ben az antwerpeni világkiállításon a nagydíjat ítelték neki. A II. világháborúig a kép a tatai kastély egyik termében volt, de a háború után eltűnt, mint ahogy a színház sem létezik már. Ma csak a képről készített fénykép áll rendelkezésre. A festmény keletkezéstörténete és eltűnése háttérben megismerhetjük a tatai színház építésének körülményeit, gróf Esterházy Miklós lótenyésztési és művészetpártoló tevékenységét és sok más érdekes képzőművészeti és építészeti adatot a 19. század második feléből. Egyet említek: a gróf nagy odaadással népszerűsítette Madách *Az ember tragédiája* című művének német fordítását külföldön, Hamburgban és Bécsben az ő támogatásával elő is adták.

Összefoglalásként Czibula Katalin könyvéről elmondhatjuk, hogy sok részku-
tatáson alapuló, érdekes felfedezéseket, új
meglátásokat tartalmazó fejezetek alkotják,
melyekből a jól megtervezett kompozí-
ciónak köszönhetően összefüggő témák
egymást megvilágító kapcsolatrendszere
bontakozik ki. Azt is kiemelném, hogy az
adatgazdagság nem teszi nehezen olvas-
hatóvá a kötetet, mert a szerző érdekesen,
ugyanakkor jól áttekinthetően csoportosít-
ja a tényeket, a forráskutatásokat és a szak-
irodalom kritikus értékelését. A 18. század
második felének színházi kultúrájáról és
ezzel összefüggésben a korabeli sajtóról bő-
séges ismereteket közvetít német nyelven,
ezzel egyúttal komoly szolgálatot tesz a ma-
gyar kultúra szélesebb körben történő meg-
ismertetésének. A kötetben szerencsésen
kapcsolódik össze a szerző művészettörté-
nelmi és filológusi képzettsége, látószöge is.

Dukkon Ágnes

KAF-olvasókönyv. Válogatott kritikák, tanulmányok **Kovács András Ferenc költészetéről**

Szerkesztette KORPA Tamás, MÉSZÁROS Márton és PORCZIO Veronika
Budapest: Fiatal Írók Szövetsége, 2017, 446 l.

„Irodalomtörténet-írásunk egyik régi adóssága egy kellően alapos, megfelelő kitekintést nyújtó KAF-monográfia megjelenése” (5), állapítják meg a Kovács András Ferenc költészetének recepciójáról – vagy legalábbis annak egy komoly szeletéről – áttekintést nyújtó szöveggyűjtemény szerkesztői a kötethez fűzött előszavukban. És valóban: hiába övezi széles körű szakmai konszenzus a költői

életmű jelentőségét, ha valaki tájékozódni szeretne ennek a kiemelkedő elismertségnek örvendő kortárs szerzőnek a művei felől, kézbe vehető monográfia hiányában jobbra folyóiratok és tanulmánykötetek elszórt szövegeire támaszkodhat csupán. Ezek pedig – noha pontosak, innovatívak és meggyőzőek, sőt a KAF-költészetéről való beszéd hívószavainak gyakori ismétlődéseiből is kikövetkeztethető módon:

egyes alapvetéseket illetően konszenzusra hajlók – az általuk megalkotott korpusz és a vizsgált művek tekintetében is széttartó volta, disszeminatív karaktere miatt végső soron ellene hatnak azoknak a lehetséges kanonizációs stratégiáknak, melyek Kovács költészetének irodalomtörténeti helyzetét stabilizálni lennének hivatottak.

A monografikus igényű irodalomtörténeti, értelmezői perspektíva hiánya nem különösebben meglepő persze egy olyan költői életmű esetében, amely mind az általa megmozgatott műveltséganyag, kulturális bázis sokszínűsége és összetettsége, mind a színre vitt szövegalkotási eljárások poétikai-retorikai változatossága és rétegzettsége miatt – a művek puszta mennyiségéről nem is szólva – egészében csak igen nehezen lenne befogható. Vélhetőleg minden ilyenfajta kísérlet komoly nehézségekkel és számos dilemmával, lemondással szembesítené az értekezőt. Hiába csábító, de Kovács András Ferenc költészetének esetében egy el nem készült monográfiáról szólva nem elegendő az irodalomtörténet-írás mulasztásairól beszélni. Könnyen elképzelhető, hogy a szakirodalom által felvázolt, ideiglenes nyugvópont nélküli, monográfiaként sem összeforrott, újra és újrarájzolódó kép mindössze struktúraalkotó elvvé avatja az életmű nyelvi és tematikus szinten is érvényesülő disszeminatív karakterét.

A recepció deficitje talán annak köszönhető, hogy Kovács András Ferenc költészete inherens módon fejt ki ellenállást komplexitásának (az irodalomtörténet nézőpontjából szükségszerűnek nevezhető) redukciójával szemben. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az irodalomtörténet-írásnak le kell mondania egy ilyen, az életmű hozzáférhetővé

tétele érdekében bizonyos dimenziókat szükségszerűen odahagyó vállalkozásról, sőt e vállalkozást az oktatás és kutatás gyakorlati igényein túl épp a kockán forgó tétek nagysága legitimálhatja. Egy lehetséges monográfia esetében ugyanis nemcsak Kovács András Ferenc művei értékének költészettörténeti helye a tét. E művek nélkül érdemben aligha tárgyalható a magyar irodalom rendszerváltás utáni története is.

A Kovács-recepció korpuszának egy részét újraközlő, a költői életműhöz már címében is hozzáférést ígérő *KAF-olvasókönyv* – mely egyszerre jeleníti meg a recepció együttangzásait és széttartásait – helye és funkciója a magyar irodalomtörténet-írás strukturális hiányaként azonosítható zónában keresendő, melyet a nem létező monográfia vagy (legyünk optimisták) monográfiák jelölnek ki. Így az első, de sokkal inkább a „nulladik” (5) lépésnek tekinthető azon az úton, amely egy jövőbeli monográfia elkészültéhez vezethet. Ha úgy tetszik, a kötet – pontosabban az elkészültét lehetővé tévő áldozatos szerkesztői munka – egyik tagadhatatlan erénye abban rejlik, hogy kiváltja az e monográfia megírásához szükséges legalapvetőbb kutatások egy részét.

Túl ezen, a kérdés, amit a *KAF-olvasókönyv* teljesítményének értékelése során fel kell tennünk, elsősorban nem a kötetben olvasható recenziók, kritikák és tanulmányok elmélyültségére, értekező nyelvére vagy stílusára, módszertani megközelítéseire vagy színvonalára vonatkozik, egyszóval eredendően nem tartalmi. Szerencsésebb, ha a gyűjteményt – a szerkesztői előszó implicit ajánlatával összhangban – annak gyakorlati használhatósága felől közelítjük meg, vagyis a benne foglalt írások tartalmi-tematikai mibenlétével szemben előnyben ré-

szesítjük a szövegek elrendezettségének és megjelenítésének szempontjait. Az, hogy mik tartozhatnak ez utóbbiak alá, és mennyiben értékelhetők kritikailag, azonban nem egyértelmű. A közölt írások szelekciója – amelynek vizsgálata a legkézenfekvőbb szempont lenne egy ilyesfajta gyűjtemény esetében – például nem ítéltető meg kritikailag. A szerkesztőknek a kötet összeállításakor kétségtelenül döntést kellett hoznia arról, mely recenziók, kritikák és tanulmányok újraközlésére kerüljön és melyekére ne kerüljön sor a kötetbe tartozó bibliográfia tanúsága szerint 234 szövegből álló korpuszból. Több írás „egyszerűen az újraközléshez való hozzájárulás hiányában nem kerülhetett a kötetbe” (5). E szövegek távolléte aligha kérhető számon a gyűjteményen és róható fel a szelekciós elveknek, sőt – az önként távol maradó szerzőkre való rámutatás hiányában – ezek az elvek valójában még csak nem is azonosíthatók.

Amit tehát a *KAF-olvasókönyv*vel kapcsolatban érdemes mérlegelni, az nem az, hogy mit állít a Kovács-recepció egy reprezentatívként megjelenített korpusza Kovács András Ferenc költészetéről, hanem az a szerkesztői tevékenység, amely ezt a diskurzust olvashatóvá teszi. Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy e tevékenység bizonyos dimenziói kivonják magukat a kritikai értékelés illetékessége alól.

A kötet három nagyobb tematikus egységből áll. Ezek közül az első, a *Recenziók, kritikák* a legszámosabb a maga 28 közölt írásával, 13 szövegével a második, *Tanulmányok* című blokk áll középen (bár ez a leghosszabb), míg az utolsót, a *Verselemzéseket* mindössze 3 értekezés alkotja. Amíg a recenziók/kritikák és a tanulmányok különválasztása általában üdvözlendő, addig

a tanulmányok és a verselemzések megkülönböztetése nem indokolt. A verselemzések maguk is tanulmányok, így az általuk alkotott csoport nem a recenziók-kritikák-tanulmányok alkotta csoporthoz hasonló; a verselemzés sokkal inkább részhalmaza a tanulmányokénak, mintsem vele egyenrangú kategória. A tanulmányok és az elemzések megkülönböztetése ellen szól még a verselemzéseknek a másik két blokk darabjaihoz képest vett elenyésző mennyisége, s az is, hogy nem egyértelmű, a kötet milyen elvek alapján sorolja az egyes szövegeket a *Tanulmányok* vagy a *Verselemzések* alá. Az ez utóbbi csoportba tartozó írások tanúsága szerint a verselemzések közé kerülés kritériuma a szoros szövegolvasás egyetlen szöveg esetében való akkurátus működtetése (mint minőségi kritérium), ugyanakkor fontos felfigyelni arra is, hogy egyáltalán nem állítható, hogy a *Tanulmányok* blokkba sorolt szövegek közül – az egyébként a verselemzések között helyet kapó Lőrincz Csongor-tanulmányhoz (386–402) hasonlóan – például H. Nagy Péter a költő *J. A. szonettje* című művét (habár a Lőrinczénél valóban tágabb kontextusban) körüljáró értekezése (253–273), Szigeti Csaba két Kovács-költeményt aprólékosan értelmező tanulmánya (188–199), vagy Csehy Zoltán *Orpheusz*-olvasata ne lenne verselemzésnek (is) tekinthető.

Ehhez, a kötet felosztását mélyen problémásnak láttató jelenséghez tartozik az is, hogy a második blokkban helyet kapó írások – szerencsére szép számmal – maguk is tartalmaznak szoros olvasatokat, így akár úgy is tűnhet, a verselemzések közé kerülés kritériumai elsősorban mégsem minőségiek, hanem (az irodalomtörténeti értekezés és a szoros szövegolvasás gyakorlata közti arányokat, mindenekelőtt az ez utóbbiak felé való eltolódás mértékét

szem előtt tartva) mennyiségi alapúak voltak. Hasonló, bár kevésbé zavaró bizonytalanság figyelhető meg a *Recenziók, kritikák* és a *Tanulmányok* blokkjai között is. A kötet összeállításakor annak kérdése lett volna mérlegelni annak kérdését, hogy az írás alkalmi – egy könyv megjelenéséhez köthető – jellege az egyetlen szempontot jelenti-e, amikor annak helyét kijelölik a gyűjteményben. Itt Keresztury Tibor (17–21) mellett Keresztesi József – a besorolás ellen már terjedelmével is tüntető (15 oldalas!), sőt magára tanulmányként utaló (72) – vagy Margócsy István (80–89) tanulmány értékű írása említhető példaként. Ezek ugyanolyan joggal szerepelhetnének a *Tanulmányok* blokkban, mint a recenziók/kritikák között.

A *KAF-olvasókönyv*ben annak ellenére, hogy a kötethez impozáns név-, cím- és tárgymutató tartozik, nem könnyű tájékozódni. Ennek a szövegek csoportosítását illető problémákon túl egyfelől az az oka, hogy noha a gyűjtemény egyes darabjai gyakran utalnak egymásra lábjegyzetek és szövegen belüli említések formájában, a szerkesztők nem éltek az előzékenység lehetőségével, és nem adták meg – egy kötetben belüli, az adott írásokat szövegszinten összekapcsoló hálózatot kirajzoló, az ugrásokat és a gyors oda vagy oda-vissza lapozást elősegítendő – a referált szövegek kötetben belüli lapszámait, csupán az eredeti megjelenés adatait. A tájékozódás nehézségének okai – habár ez a probléma a *Tanulmányok* és a *Verselemzések* korpuszát egyaránt érinti – a gyűjtemény gerincét alkotó *Recenziók, kritikák* blokkban, valamint a blokk és a tartalomjegyzék sajátos viszonyában keresendők. A gyűjtemény tartalomjegyzéke nem közli a kötet írásaiban alcímeit, amit tovább súlyosbít a tény, miszerint Vörös István recenziója (45–47)

az első, aminek az alcíme egyáltalán tudósít a szemlézett kötetéről – az ebből adódó bonyodalmakra jó példa, hogy a Cs. Gyimesi Éva kötetnyitó recenziója (10–12) által bemutatott könyv pontos címeről a Kovács-életműben esetleg járatlanabb olvasó csak a kötet második írását jegyző Markó Béla recenziójából (13–16) értesülhet. A szemlézett kötet eredendő jelöletlenségéből adódó, legtöbbször azonban az alcím tartalomjegyzékben való jelöletlenségéből fakadó hiányt a kötet semmilyen módon nem orvosolja, vagyis a *KAF-olvasókönyv* nem csoportosítja a recenziókat/kritikákat könyvek szerint, s előfordul, hogy az ugyanarról a kötetéről szóló írások még csak nem is egymás környezetében kapnak helyet. Így aligha könnyíti meg az olvasó dolgát, amennyiben nem csupán egy (vagy több) vers, hanem egy (vagy több) meghatározott Kovács-kötet recepciója érdeklő. Csakis azok a szövegek jelentenek kivételt ez alól, amelyek címükké avatják a bemutatott-értékelt kötet címét – ami persze a legkevésbé sem tekinthető a szerkesztés diadalának. Fontos értékelni azonban azt, hogy a kötetközponitú tájékozódással szemben az egyes versek és a recepciót jellemző címszavak kötetbéli előfordulásainak követéséhez a név-, cím- és tárgymutató komoly segítséget kínál, így némileg kompenzálja is az egyéb hiányosságokat.

A fentebb körvonalazott problémák a kötet használhatóságának tágabb kérdése alá tartoznak. Nem érintik tehát a szerkesztők elvitathatatlan érdemeit: a kötet végén található már említett, 234 tételes bibliográfia, valamint a mutatók összeállítását, a digitálisan nem archivált Kovács-recepció felkutatását és digitalizálását, továbbá a monstruózus szövegállomány begyűjtését, gondozását és a hozzá tartozó jegyzetapparátus egységesítését. Mind-

azonáltal ahhoz, hogy a *KAF-olvasókönyv* – egy lehetséges második kiadás formájában – valóban betölthesse azt a szerepet és funkciót, amelyet szerkesztői e kötet előszavában szántak neki, a jelenleginél átgondoltabb és olvasóbarátabb, egyszerűsmind a kutatói tájékozódás szempontjait még inkább figyelembe vevő szerkesztési

elvekre lenne szükség. A Kovács András Ferenc-recepció kézikönyve helyett így egyelőre még mindig csak egy hasznos, ám nem elég körültekintően összeállított szöveggyűjtemény áll az életmű rejtelmeiben elmerülni vágyók rendelkezésére.

Balogh Gergő